

Odgoj i obrazovanje kao područje interdisciplinarne refrakcije i postmoderne reakcije

Ivan Beroš

Sveučilište u Mostaru
Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti
Studijski program pedagogije
ivan.beros@gmail.com

Apstrakt: *U ovom radu analiziraju se monodisciplinarni i interdisciplinarni pristup znanosti kroz prizmu postmoderne pedagogije. Kroz kratki osvrt na put pedagogije od dominantno monodisciplinarne do dominantno interdisciplinarne znanosti nastojat će se analizirati utjecaji koji su rezultirali prihvaćanjem sinteze ovih pristupa kao jedne od temeljnih odrednica postmoderne pedagogije. Uspoređujući pedagoški pristup dominantan u Europi s edukološkim pristupom pitanjima odgoja i obrazovanja, koji prevladava u zemljama Sjeverne Amerike, nastojat će se ukazati na njihova teorijska ishodišta, te implikacije za odgojno-obrazovnu praksu i teoriju. I na kraju se prikazana analiza uklapa u dominantni diskurs postmodernizma kako bi se moglo situirati pedagogiju u okviru suvremenih društvenih znanosti.*

Ključne riječi: *edukologija, interdisciplinarnost, pedagogija, postmodernizam, sintetizirajući pristup.*

Određenja temeljnih pojmova¹

U ovom radu problematizira se odnos između interdisciplinarnog i monodisciplinarnog pristupa unutar pedagogije, a u okviru postmodernih tendencija u društvu, umjetnosti, politici i znanosti. Za početak ćemo prikazati nekoliko određenja pojmova odgoja i obrazovanja, što predstavlja ishodišnu točku za razmatranja koja slijede, budući da određenja predmeta istraživanja povratno određuju metodološko-epistemološki prostor mogućeg za znanost o kojoj se radi.

Premda je teško postići jedinstvenost oko definicije odgoja, postoji suglasnost da je odgoj specifično ljudska aktivnost u kojoj čovjek postaje čovjekom,² odnosno „cjelokupni proces razvoja čovjeka kao ljudskog bića.“³

Navedeno određenje predstavlja *tradicionalno* shvaćanje odgoja koje naglasak stavlja na pojedinca i njegov razvoj bez dubljih razmatranja šireg društveno-političkog okvira unutar kojeg se ostvaruju odgojni procesi. Usvajanje ovog shvaćanja pedagogiju konstituira kao monodisciplinarnu znanost. Nešto šira definicija, koja uvažava spomenuti okvir, glasi:

[O]dgoj [je] proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama. Odgoj ima opće, društveno-povijesno i individualno značenje. Njime se trajno prenose društveno-povijesna iskustva čovječanstva, stečevine kulture i civilizacije na nove naraštaje. Na individualnoj razini obuhvaća čovjekov razvoj na tjelesnome, intelektualnome, moralnom, estetskom i radnome području; oblikovanje racionalne, emocionalne i voljne sfere; stjecanje potrebnih znanja, umijeća i navika,

¹ Opširnije određenju temeljnih pojmova pristupilo se budući da ne postoje opće prihvaćene definicije odgoja i obrazovanja. Na ovaj način su se željele izbjeći potencijalne nejasnoće pri korištenju navedenih pojmova, te ukazati na međuzavisnost između prevladavajuće epistemološko-metodološke orijentacije i određenja pojmova na kojima određena znanost počiva.

² Usp. Polić, M. *K filozofiji odgoja*. Znamen i Institut za pedagogijska istraživanja, Zagreb, 1993; Vukasović, A. *Pedagogija*, Mi, Zagreb, 1989.

³ Usp. Bašić, S. „Odgoj“, u: Mijatović, A. (ur.), *Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999, str. 175–201, prema Bognar, B. „Čovjek i odgoj“, *Metodički ogledi* 22(2), 2015, str. 9–37.

razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti, izgradnju karakternih crta i svih pozitivnih odlika ljudske osobnosti. Odgoj omogućuje ljudsko oblikovanje svakoga čovjeka, a tijekom povijesti omogućio je razvoj ljudske zajednice. U pedagoškom smislu, odgoj je svjesna, namjerna, društveno organizirana, pedagoški osmišljena djelatnost radi ostvarivanja ljudskih težnji postizanja ideala i odgojne svrhe – izgrađivanja potpunih i uljuđenih ljudskih osobnosti.⁴

Kritička pedagogija⁵ nastoji ukloniti nedostatke implicitne prvom prikazanom određenju odgoja, proizašlom najvećim dijelom iz monoperspektivnih teorija, stavljajući naglasak na političkim i ideološkim aspektima fenomena odgoja kojem se tako pokušava vratiti znanstveni i prakseološki legitimitet,⁶ a što proizlazi iz šireg određenja pojma odgoja koje u sebi uključuje obrazovanje. Cilj obrazovanja u okviru kritičke pedagogije jest transformacija hegemonije obrazovnog sustava nad pojedincem koji se shvaća kao objekt u pojedinca oboružanog kritičnom svijesću „koja mu pomaže unaprijediti kvalitetu života i djelovati na ostvarenju poštenijeg i pravednijeg svijeta.“⁷ U potpunosti se odbacuje instrumentalističko određenje obrazovanja kao „organiziranog pedagoškog procesa stjecanja znanja i razvijanja spoznaje“⁸ koje predstavlja tek materijalnu osnovu na kojoj se razvija odgojno-obrazovni proces. Opisana materijalna osnova predstavlja samo prvi korak (monodisciplinarnu perspektivu) u razvojnom procesu (uključivanje interdisciplinarne perspektive) konstituiranja postmoderne pedagogije (kritičko-sintetizirajuća perspektiva). I još nam je ostalo definirati interdisciplinarnost te postmodernizam.

⁴ „Odgoj“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017.

⁵ Ovaj rad je temeljen na teoriji kritičke pedagogije.

⁶ Usp. Polić, M. *Isto*. König, K., i Zedler, P. *Teorije znanosti o odgoju*. Educa, Zagreb, 2001.

⁷ Aliakbari, M., i Faraji, E. „Basic Principles of Critical Pedagogy“, 2nd International Conference on Humanities, Historical and Social Sciences IPEDR, 21–23. listopada 2011, Kairo, Egipat, str. 78.

⁸ „Obrazovanje“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017.

Postmodernizam je razdoblje rastrgano između razaranja i dobrobiti modernizma u kojem su pojmovi znanosti, tehnologije i razuma povezani ne samo s društvenim napretkom nego i s organizacijom Aušvica, te znanstvene kreativnosti koja je omogućila Hirošimu. Postmodernizam je period u kojem se čini kako humanistički shvaćen Subjekt više ne kontrolira svoju sudbinu, a *veliki narativi* iskazuju afinitet prema teroru i opresiji čineći time promjenu jedinom konstantom u društvenom, političkom, znanstvenom i umjetničkom životu.⁹ Sumirajući, *uobičajene* definicije postmodernizma možemo sažeti na sljedeći način:

Pojam je upotrijebljen prvi put sredinom XIX. st. Pojavljuje se razmjerno često, uvijek za označavanje mišljenja, postupka ili proizvoda što dolaze kao reakcija na nešto što se smatra modernim. ... U najširem smislu, postmodernizam problematizira ostvarena obećanja prosvjetiteljstva, ideale znanstvenog pozitivizma nastale u modernosti: strogo odvajanje istog od drugog, izvanjskog od unutarnjega, jezika od stvari, teksta od stvarnosti, subjektivnosti od objektivnosti, činjenica od vrijednosti, empirije od moralnog ili političkog zagovora i sl.¹⁰

Postmodernim dijalektičkim naglaskom na potrebi sinteze nakon analize društvene znanosti počinju se sve snažnije međusobno povezivati, te interdisciplinarnost postaje jedna od njihovih temeljnih odrednica.

I konačno, posljednji pojam koji ćemo definirati – interdisciplinarnost predstavlja oslanjanje na ili uključivanje više znanstvenih disciplina¹¹ u proučavanja predmeta istraživanja, a pritom svaka od znanstvenih disciplina donosi svoj specifični pogled na shvaćanje predmeta, te metoda istraživanja.¹² Nakon što smo za

⁹ Usp. Harvey, D. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the origins of Cultural Change*. Blackwell, Cambridge i Oxford, 1989; Giroux, H. A. *Border Crossing: Cultural workers and the politics of education*. Routledge, New York i Abingdon, 2005; Poster, M. *Critical Theory and Poststructuralism*. Cornell University Press, Ithaca, 1989; Lyotard, F. J. *Postmoderno stanje: izvještaj o znanju*. Ibis-grafika, Zagreb, 2005.

¹⁰ „Postmodernizam“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017.

¹¹ „Interdisciplinarnan“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017.

¹² Usp. Cohen, L. i sur. *Metode istraživanja u obrazovanju*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007.

potrebe rada odredili temeljne pojmove, prelazimo na središnji zadatak, a to je prikaz odgoja i obrazovanja kao područja interdisciplinarne refrakcije i postmoderne reakcije.

Interdisciplinarne refrakcije

Za početak ćemo odgovoriti na pitanje *što je refrakcija?* Refrakcija predstavlja „skretanje svjetlosnih zraka ili zraka drugog elektromagnetskoga zračenja pri prijelazu iz jednoga sredstva u drugo zbog razlike u brzini širenja valova u različitim sredstvima.“¹³

Izabrali smo ideju refrakcije budući da je znanost kroz povijest najvećim dijelom bila monodisciplinarna, iako je uvijek bilo iznimaka, pa je tako već Aristotel primjenjivao interdisciplinarni pristup u svojim istraživanjima.¹⁴ No, do afirmacije interdisciplinarnosti kao prevladavajućeg shvaćanja znanosti dolazi u kasnom dvadesetom stoljeću uslijed „novih podjela intelektualnog rada, suradničkih istraživanja, timskog poučavanja, nastanka hibridnih [znanstvenih] polja, komparativnih studija i raznolikih ‘objedinjujućih’, ‘holističkih’ perspektiva koje su izvršile pritisak na tradicionalne podjele [i hijerarhije] znanja,“¹⁵ najprije u prirodnim, a potom i u društvenim znanostima koje tako nastoje osigurati legitimitet unutar znanstvene zajednice. Također, prevlašću postmodernističkog shvaćanja svijeta i Subjekta¹⁶ odbacuje se shvaćanje moderne kako su monoperspektiva i monodisciplinarnost u stanju na zadovoljavajući način realizirati i prikazati kompleksnu stvarnost,¹⁷ dovodeći time do refrakcije unutar (do tog trenutka) monolitnog područja pedagogije.

¹³ „Refrakcija“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017.

¹⁴ Usp. Kalin, B. *Povijest filozofije: s odabranim tekstovima filozofa*. 22. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

¹⁵ Klein, J. T. *Interdisciplinarity: History, theory and practice*. Wayne State University Press, Detroit, 1990, str. 11.

¹⁶ Usp. Badiou, A. *The Rebirth of History*. Verso, London i New York, 2012; Butler, J. *Gender trouble: Feminism and subversion of identity*. Routledge, New York i London, 2002.

¹⁷ Usp. Lyotard, F. J. *Isto*; Harvey, D. *Isto*.

No, situacija nije potpuno jasna i razgraničena. Monodisciplinarnost kao pristup postoji i danas u svakoj znanosti kada se bavi isključivo vlastitim predmetom istraživanja i problemima koje on postavlja pred istraživače i istraživačice, pritom koristeći dominantnu znanstvenu paradigmu unutar navedene znanosti.¹⁸ Kada kažemo da u suvremenoj, postmodernoj znanosti prevlada interdisciplinarni pristup to ne znači da monodisciplinarni pristup nije zastupljen. Da bi detaljnije elaborirali navedeno, u nastavku ćemo se osvrnuti na odgoj i obrazovanje kao predmete i područja istraživanja.

Odgajno-obrazovne postmoderne reakcije

Pedagogija u postmodernom vremenu prolazi kroz krizu koja ima više aspekata: legitimacijski,¹⁹ društveni, politički,²⁰ te praktični. Legitimacijski aspekt se odražava u teškoćama legitimiranja postavljenih odgajno-obrazovnih ciljeva u svjetlu pluralizma učeničkih/studentskih identiteta i svjetonazora; društveni aspekt se iskazuje u antagonističkim ulogama koje društvo namjenjuje odgajno-obrazovnom sustavu često sukobljavajući implicitne i eksplicitne ciljeve odgoja i obrazovanja;²¹ politički aspekt se nadovezuje na legitimacijski oblikujući odgajno-obrazovni sustav prema postojećem društvenom uređenju i održavanju vladajućih elita na vlasti,²² a praktični aspekt sve navedeno zaokružuje sveopćom rezignacijom i deprofesionalizacijom odgajno-obrazovnih djelatnika i djelatnica od predškolske pa do visokoškolske razine, te neoliberalističkim napadom na odgajno-obrazovni

¹⁸ Usp. Kuhn, T. S. *The Structure of Scientific Revolutions*. 2nd edition, The University of Chicago Press, London, 1970.

¹⁹ Usp. Lenzen, D. *Vodič za studij znanosti o odgoju*, Educa, Zagreb, 2002; Bourdieu, P. i Passeron, J. *Reproduction in Education, Society and Culture*, Sage Publications, London – Newbury Park – New Delhi, 1990.

²⁰ Usp. Giroux, H. A. *Isto*.

²¹ Usp. Jackson, P. *Life in Classrooms*, Holt, Rinehart & Winston, New York, 1968; Islamović, E. *Sociologija obrazovanja*. Pedagoški fakultet univerziteta u Bihaću, Bihać, 2013; Apple, M. *Ideologija i kurikulum*. Fabrika knjiga, Beograd, 2012.

²² Usp. Apple, M. W. *Isto*; Willis, P. *Learning to Labour: How working class kids get working class jobs*, Columbia University Press, New York, 1977.

sektor usmjeren prema sveopćoj komercijalizaciji, deregulaciji, marketizaciji i instrumentalizaciji vođenih pragmatističkom filozofijom čovjeka.²³ Smatramo navedeno dovoljnim temeljem za povezivanjem rečenog i opisivanjem odgoja i obrazovanja kao područja interdisciplinarne refrakcije i postmoderne reakcije.

Multi/Interdisciplinarnost postmoderne pedagogije

Započeti ćemo usporedbom europskog koncipiranja pedagogije kao znanosti sa sjeverno-američkim pristupom utemeljenim na edukološkom pristupu.²⁴

Od utemeljenja pedagogije kao samostalne znanosti na početku devetnaestog stoljeća, za koje je zaslužan Johann Friedrich Herbart,²⁵ pedagogija se određuje kao znanost koja ima primat nad proučavanjem odgoja i obrazovanja kao svojim predmetom. No, stvari nisu baš tako jednostavne: odgoj i obrazovanje su sveprisutni ljudski fenomeni koji čovjeka čine čovjekom te je stoga zanimanje za njih veliko a jasno ga, nakon početne dominacije pedagogije na tom znanstvenom području, iskazuju psihologija, filozofija, antropologija, etnografija, sociologija, ekonomija i druge znanosti. Na europskom području je, usprkos rečenom, pedagogija do 1990-ih ostajala zatvorena unutar sebe same smatrajući kako je monodisciplinarna znanost. Razloga za to je više.

Za razvoj ovakve situacije značajne su političko-ideološke razlike između društava koja su pripadala tzv. Istočnom i Zapadnom bloku koje su se reflektirale i na pedagogiju prilagođenu odgoju 'socijalističkog čovjeka'.²⁶ U takvim okolnostima onemogućavan je pluralizam mišljenja, što dovodi do stvaranja monolitnih pedagogijskih teorija. Budući da se društvo smatralo stabilnim sustavom utemeljenim na 'općeprihvaćenim i razumljivim'

²³ Usp. Giroux, H. A. *Neoliberalism's War on Higher Education*, Haymarket Books, Chicago, 2014.

²⁴ Usp. Pastuović, N. *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Znamen, Zagreb, 1999.

²⁵ Usp. Zaninović, M. *Opća povijest pedagogije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.

²⁶ Pišemo o socijalističkom shvaćanju a ne demokratskom budući su države s ovih prostora pripadale tom bloku.

shvaćanjima svijeta i čovjeka, nije se javljala velika potreba za eklekticizmom pedagoške misli. Ovo ne znači da je pedagogijska znanost stagnirala i ponavljala uvijek isti krug ideja, već da se ograničavala na općeprihvaćene i općepoznate teorije i pristupe proizašle iz monodisciplinarnе perspektive.

Izazov navedenom pristupu pružilo je transferiranje edukološkog pristupa fenomenima odgoja i obrazovanja koje se razvija naročito u SAD-u (a potom i u ostalim anglofonim zemljama) od 1920-ih godina pa do danas. Treba istaknuti da američko društvo predstavlja model na kojem je utemeljen edukološki pristup. Mnogostrukost identiteta i mogućnost identitetske te društvene (su)konstrukcije preslikava se i na pedagogiju kao znanost. Nadalje, primat prakse (koja je složena i neodređena), što svoj vrhunac zadobiva u pragmatizmu, pogoduje utemeljenju pedagogije kao interdisciplinarnе znanosti, budući da složena stvarnost stvara složene probleme i zahtjeva složene odgovore koji se najčešće nalaze na sjecištu različitih znanosti, tj. njihovih teorija i pristupa.

Edukološki pristup ne prihvaća pedagogiju kao vrhovnu znanost za pitanja odgoja i obrazovanja,²⁷ već razvija pristup odgojno-obrazovnoj tematici unutar svake od svojih temeljnih disciplina: psihologije, antropologije, sociologije i ekonomike,²⁸ naglašavajući potrebu za eksperimentiranjem i kvantitativnim podacima, tj. modeliranjem pedagogije po uzoru na prirodne znanosti. Pritom je naglasak na stavu kako navedene „discipline nisu odvojene“²⁹ te znanstvena zajednica „započinje sve jasnije uviđati kako je različite znanosti [u njihovim temeljima moguće] sintetizirati.“³⁰ Postavlja se pitanje koje su posljedice dva navedena pristupa pedagogiji s obzirom na mono/interdisciplinarnost kao odrednicu znanstvenog područja?

Tradicionalni europski pristup pedagogiji, iako je na

²⁷ Štoviše, ide se toliko daleko da se termin pedagogija (eng. *pedagogy*) u potpunosti nastoji zamijeniti terminom edukacija (izvedenica od engleske riječi *education*).

²⁸ Usp. Pastuović, N. *Isto*.

²⁹ McLaren, P. *Schooling as a Ritual of Performance: Toward a political economy of educational symbols and gestures*. Rowman i Littlefield, Landham, 1986, str. 10.

³⁰ *Isto*.

deklarativnoj razini spominjao potrebu za interdisciplinarnošću, u svojoj je osnovi do 1989. godine i susreta sa autorima sjeverno-američke orijentacije, ostao monodisciplinaran što je imalo direktne posljedice na pedagoškijsku teoriju i praksu. Na razini teorije pedagogija nije bila u stanju inkorporirati znanja iz srodnih društvenih znanosti i tako pratiti suvremene znanstvene tokove, a na razini prakse (kako istraživačke tako i svakodnevnog odgojno-obrazovne) pružala je sterilnu metodologiju rada te istraživanja koja je ograničavala mogućnost kreativnog djelovanja i napretka. Budući da su navedene posljedice imale negativan utjecaj na pedagogiju kao znanost, uvidjela se potreba za priključenjem interdisciplinarne orijentacije, već postojećoj monodisciplinarnoj.

Interdisciplinarnost pedagogije direktna je posljedica razvijanja postmodernog pristupa odgoju i obrazovanju³¹ koji, kao odgovor na neproduktivnost statične i izolirane monodisciplinarnosti,³² naglašava potrebu suradnje među svim znanstvenim područjima zainteresiranim za čovjeka i njegov boljitak kako bi pedagoškijska praksa i teorija (p)ostale relevantne svim uključenim akterima. Pritom se kao dominantno shvaćanje postmodernog obrazovanja preuzimaju naglašeni individualizam, društvena (su)konstrukcija znanja, te (implicitni i eksplicitni) političko-ekonomski ciljevi državnog odgojno-obrazovnog sustava.³³ Interdisciplinarnost, kao jedna od temeljnih odrednica bilo koje znanosti, a u ovom slučaju pedagogije, pruža mogućnost odgovora na postmoderna, kompleksna i multidimenzionalna pitanja pred kojima se istraživači i istraživačice nalaze pokušavajući uhvatiti činjeničnu situaciju konstantno evoluirajuće stvarnosti sačinjene od mnoštva aktera,³⁴ pritom inkorporirajući spoznaje proizašle iz promatranja odgojno-obrazovne stvarnosti kroz monodisciplinarni okvir sačinjen od pristupa i teorija drugih relevantnih znanstvenih područja.

³¹ Usp. Aronowitz, S., i Giroux, H. A. *Postmodern education: Politics, culture and social criticism*. University of Minnesota Press, Minneapolis i London, 1993.

³² Usp. Kuhn, T. S. *Isto*.

³³ Usp. Aronowitz, S., i Giroux, H. A. *Isto*.

³⁴ Usp. Lyotard, F. J. *Isto*; Harvey, D. *Isto*. Aronowitz, S., i Giroux, H. A. *Isto*.

Prema zaključku

Prihvatajući nedogmatsku interdisciplinarnost, što znači u isto vrijeme uvažavanje monodisciplinarnosti kao neophodne i plodonosne, postmoderna pedagogija osigurava vlastitu relevantnost unutar područja društvenih znanosti. Interdisciplinarnost kao temeljna odrednica omogućava pedagogiji zahvaćanje u kompleksnost i multiperspektivnost stvarnosti, te pruža mogućnost davanja relevantnih odgovora na goruća pitanja koja pred pojedince i društvo postavljaju fenomeni odgoja i obrazovanja. S druge pak strane, monodisciplinarni pristup pruža prostor za produbljivanje temeljnih spoznaja o odgojno-obrazovnom procesu, a u opisanoj konstelaciji postmodernizam otvara vrata konstruktivnom dijalogu između monodisciplinarnosti i interdisciplinarnosti suvremene pedagogije.

Pitanje metodološko-teorijskog pristupa pred kojim se nalazi postmoderna pedagogija odgovara se spajanjem dvaju navedenih pristupa što u srži, prema mišljenju autora, također predstavlja postmodernu tendenciju. Iako se pri analizi postmodernizma naglašava prevlast fragmentacije i rastavljanja cjeline na dijelove,³⁵ autor smatra kako dekonstrukcija omogućava novu konstrukciju koja u sebi sadrži mogućnost kombiniranja poznatog na dotad nepoznat način, te korištenja uobičajenog na neuobičajen način. Nadalje, integracija monodisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa može se promatrati i kao integracija emske³⁶ i etskog perspektive³⁷ promatranja stvarnosti. Njihovom fuzijom metodološki aparat postaje bogatiji i fleksibilniji, a epistemološko-teorijska osnova istraživanja se proširuje.

Praktična realizacija navedene sinteze pred nas postavlja pitanje u kolikoj mjeri znanstvena zajednica, u prvom redu visokoškolske ustanove koje obrazuju buduće odgojno-obrazovne

³⁵ Usp. Lyotard, F. J. *Isto*; Harvey, D. *Isto*.

³⁶ Odnosi se na razumijevanje kulture iz gledišta pripadnika te kulture, dok etska perspektiva označava perspektivu autsajdera.

³⁷ Usp. Morris, M. W. i sur. „Views from inside and outside: integrating emic and etic insight about culture and justice judgment. *Academy of Management Review*, 24(4), 1999, str. 781–789.

djelatnike i djelatnice, uvažava kritičku sintezu monodisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa kao temeljnu odrednicu postmoderne pedagogije?

Mišljenja smo kako je za realizaciju navedene kritičke sinteze monodisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa u bilo kojoj znanosti, pa i u pedagogiji, potrebna visoka razina teorijskog znanja i praktične stručnosti, te želja i sposobnost za prelaženje granica³⁸ što se promatra kao plodonosno i nagrađujuće, a ne uzaludno i otežavajuće. Smatramo kako prevladavajuće ozračje³⁹ unutar velikog dijela visokoškolskih ustanova koje obrazuju buduće odgojno-obrazovne djelatnike i djelatnice otežava i obeshrabruje prelaženje granica, te oni koji prelaze granice bivaju simbolički i proceduralno kažnjeni.⁴⁰ Mišljenja smo kako je potrebna (i poželjna) promjena percepcije iz smjera ograničenosti okvirima pedagogijske znanosti, prema prihvaćanju te legitimiranju procesa prelaženja granica i nastojanja na analitičkom multimetodološkom i multimetodskom raščlanjivanju, te razumijevanja promatranih fenomena kroz više perspektiva.

Također želimo naglasiti kako, s jedne strane, realizacija monodisciplinarnog pristupa ponekad može rezultirati rigidnošću teorijsko-metodološkog aparata te ograničavajućim okvirom interpretacije, a s druge strane kritičko-sintetizirajući pristup može dovesti do teorijsko-metodološkog larpurlartizma.

Da bi se opisani kritičko-sintetizirajući pristup realizirao u praksi neophodna je podržavajuća i motivirajuća radna okolina koja pruža potrebne resurse i otklanja a ne postavlja prepreke na tom putu.⁴¹ Pedagogija bi u što većem stupnju trebalo da bude postmoderna kritičko-sintetizirajuća i integrativna⁴² znanost ako želi ostati teorijski te praktično relevantna svima zainteresiranim za korištenje njenog repozitorija znanja unutar znanstvene zajed-

³⁸ Usp. Giroux, H. A. *Border Crossing: Cultural workers and the politics of education.*

³⁹ Usp. Stoll i Fink, *Mijenjajmo naše škole.*

⁴⁰ Usp. Giroux, H. A. Isto. McLaren, P. *Schooling as a Ritual of Performance: Toward a political economy of educational symbols and gestures.*

⁴¹ Usp. Stoll, L, i Fink, D. Isto.

⁴² Usp. Pastuović, N. Isto.

nice, obilježene teorijsko-metodološkim eklekticizmom i željom za spajanjem onog što se, do nastupanja postmodernog zaokreta, smatralo nespojivim. Pritom se kao kriterij uspješnosti realizacije navedene ideje uzima integracija i kritička sinteza proizašla iz potrebe, a ne pomodarstva.

Na pitanje o (ne)nužnosti interdisciplinarnosti s kojim smo započeli ovaj rad odgovaramo na sljedeći način: suvremena postmoderna pedagogija⁴³ neizbježno treba biti paradigmatična te metodološki eklektična znanstvena disciplina kako bi mogla, kritičkom sintezom prednosti interdisciplinarnog i monodisciplinarnog pristupa, postavljati relevantna pitanja i na njih pružiti adekvatne odgovore koji unaprjeđuju praktične i teorijske mogućnosti pedagoškog djelovanja, te pružaju mogućnost predviđanja budućih razvoja unutar područja odgoja i obrazovanja.⁴⁴

Izazovi pred kojima se čovječanstvo nalazi u dvadesetprvom stoljeću su, bez izuzetka, kompleksne prirode i zahtjevaju kompleksna rješenja, što je dovelo do internacionalizacije znanosti koja povratnim djelovanjem dodatno učvršćuje kritičko-sintetizacijsku orijentaciju kao temeljnu odrednicu postmoderne pedagogije. Potrebne su promjene na teorijskom, praktičnom i izvedbenom planu razumijevanja i promišljanja postmoderne pedagojske znanosti.

Na teorijskom planu potrebno je aktualizirati poziv za smislenim povezivanjem različitih korpusa znanja i metoda, u praktičnoj realizaciji odgojno-obrazovni djelatnici i djelatnice treba da (p)ostanu eksperti spremni na suradnju, dijalog i prelaženje granica te je, u konačnici, potrebno reformirati sustav obrazovanja budućih odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnica s naglaskom na stvaranju zajedničkih prostora⁴⁵ dijaloga – oni predstavljaju neizostavan uvjet pri pokušaju praktične implementacije navede-

⁴³ Pedagogija je u ovom radu uzeta kao primjer a mišljenja smo kako rečeno vrijedi i za sve ostale društvene znanosti.

⁴⁴ Usp. Cohen i sur. *Isto*; Milas, G. *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2009.

⁴⁵ Usp. Giroux, H. A. *Youth in a Suspect Society: Democracy or Disposability?*, Palgrave Macmillan, New York, 2009; Giroux, H. A. *On Critical Pedagogy*, Continuum, New York, 2011a; Giroux, H. A. *Zombie Politics and Culture in the Age of Casion Capitalism*, Peter Lang Publishing, New York, 2011b.

nih shvaćanja pedagogije kao kritičko-sintetizirajuće⁴⁶ postmoderne znanosti, svjesne prošlosti, aktivne u sadašnjosti i usmjerene prema budućnosti ostvarenja nade boljeg društva⁴⁷ u cjelini.

Iz navedenog zaključujemo kako interdisciplinarnost nipošto ne predstavlja trend, već tijek i jednu od tendencija (razvojno noviju) na putu prema postmodernoj kritičkoj sintezi različitih metodoloških pristupa i teorija proučavanja, te mijenjanja odgojno-obrazovne stvarnosti.

Na početku rada spomenuti pristup kritičke pedagogije pruža eklektički okvir i metodu za plodonosnu sintezu monodisciplinarnog i interdisciplinarnog pristupa pedagogiji naglašavajući potrebu za stalnim propitivanjem općeprihvaćenih ideja kroz prizmu ideološke analize odgojno-obrazovne teorije i prakse.⁴⁸ Prihvaćajući kompleksnost postmodernog svijeta⁴⁹ i preuzimajući težnju za integracijom pozitivnih aspekata različitih epistemoloških i metodoloških orijentacija, suvremena postmoderna pedagogija nastoji pružiti relevantne odgovore na pitanja što i kako treba podučavati, kakvo društvo želimo imati, te u kakvoj budućnosti želimo živjeti. Pritom sintetizira sve ono što može pridonijeti ostvarenju ovog cilja i odbacuje sve ono što, uz već postojeće poteškoće, na tom putu postavlja neopravdane znanstveno-teorijske, metodološko-istraživačke te političko-ideološke zapreke.⁵⁰

⁴⁶ Usp. Giroux, H. A. *Pedagogy and the Politics of Hope: Theory, Culture and Schooling*, Westview Press, Boulder i Oxford, 1997.

⁴⁷ Za teorijski opis navedenog društva utemeljenog na istinskoj demokraciji i suradnji usporedi McLaren, P. *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*, Pearson, Boston, 2007.

⁴⁸ Usp. Giroux, H. A. *Youth in a Suspect Society: Democracy or Disposability?*; Giroux, H. A. *On Critical Pedagogy*; Giroux, H. A. *Zombie Politics and Culture in the Age of Casion Capitalism*; Giroux, H. A. *Pedagogy and the Politics of Hope: Theory, Culture and Schooling*.

⁴⁹ Usp. Lyotard, F. J. *Isto*; Harvey, D. *Isto*.

⁵⁰ Smatramo kako McLaren u knjizi *Life in Schools...* prezentira način, mogućnosti i potrebe ovdje opisane kritičke sinteze interdisciplinarnog i monodisciplinarnog pristupa u pedagogiji.

Literatura

- „Interdisciplinaran“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27616>) 28. siječnja 2018.
- „Obrazovanje“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44619>) 29. siječnja 2018.
- „Odgov“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727>) 29. siječnja 2018.
- „Postmodernizam“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49698>) 29. siječnja 2018.
- „Refrakcija“ u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Ravlić, S., ur. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52225>) 27. siječnja 2018.
- Aliakbari, M., i Faraji, E. “Basic Principles of Critical Pedagogy“, 2nd International Conference on Humanities, Historical and Social Sciences IPEDR, 21–23. listopada 2011., Kairo, Egipat, str. 78–85.
- Apple, M. W. *Ideologija i kurikulum*. Fabrika knjiga, Beograd, 2012.
- Aronowitz, S., i Giroux, H. A. *Postmodern education: Politics, culture and social criticism*. University of Minnesota Press, Minneapolis i London, 1993.
- Badiou, A. *The Rebirth of History*. Verso, London i New York, 2012.
- Bašić, S. „Odgov“, u: Mijatović, Antun (ur.), *Osnove suvremene*

- pedagogije*. Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999, str. 175–201.
- Bognar, B. „Čovjek i odgoj“, *Metodički ogledi* 22(2), 2015, str. 9–37.
- Bourdieu, P., i Passeron, J. *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications, London – Newbury Park – New Delhi, 1990.
- Butler, J. *Gender trouble: Feminism and subversion of identity*. Routledge, New York i London, 2002.
- Cohen, L., Manion, L., i Morrison, K. *Metode istraživanja u obrazovanju*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2007.
- Giroux, H. A. *Pedagogy and the Politics of Hope: Theory, Culture and Schooling*. Westview Press, Boulder i Oxford, 1997.
- Giroux, H. A. *Border Crossing: Cultural workers and the politics of education*. Routledge, New York i Abingdon, 2005.
- Giroux, H. A. *Youth in a Suspect Society: Democracy or Disposability?*. Palgrave Macmillan, New York. 2009.
- Giroux, H. A. *On Critical Pedagogy*. Continuum, New York, 2011a.
- Giroux, H. A. *Zombie Politics and Culture in the Age of Casion Capitalism*. Peter Lang Publishing, New York, 2011b.
- Giroux, H. A. *Neoliberalism's War on Higher Education*. Haymarket Books, Chicago, 2014.
- Harvey, D. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the origins of Cultural Change*. Blackwell, Cambridge i Oxford, 1989.
- Islamović, E. *Sociologija obrazovanja*. Pedagoški fakultet univerziteta u Bihaću, Bihać, 2013.
- Jackson, P. *Life in Classrooms*. Holt, Rinehart & Winston, New York, 1968.
- Kalin, B. *Povijest filozofije: s odabranim tekstovima filozofa*. 22. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

- Klein, J. T. *Interdisciplinarity: History, theory and practice*. Wayne State University Press, Detroit, 1990.
- König, K., i Zedler, P. *Teorije znanosti o odgoju*. Educa, Zagreb, 2001.
- Kuhn, T. S. *The Structure of Scientific Revolutins*. 2nd edition, The University of Chicago Press, London, 1970.
- Lenzen, D. *Vodič za studij znanosti o odgoju*. Educa, Zagreb, 2002.
- Liotard, F. J. *Postmoderno stanje: izvještaj o znanju*. Ibis-grafika, Zagreb, 2005.
- McLaren, P. *Schooling as a Ritual of Performance: Toward a political economy of educational symbols and geastures*. Rowman i Littlefield, Landham, 1986.
- McLaren, P. *Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*, Pearson, Boston, 2007.
- Milas, G. *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2009.
- Morris, M. W., Leung, K., Ames, D., i Lickel, B. „Views from inside and outside: integrating emic and etic insight about culture and justice judgment.“ *Academy of Managment Review* 24(4), 1999, str. 781–789.
- Pastuović, N. *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Znamen, Zagreb, 1999.
- Polić, M. *K filozofiji odgoja*. Znamen i Institut za pedagogijska istraživanja, Zagreb, 1993.
- Poster, M. *Critical Theory and Poststructuralism*. Cornell University Press, Ithaca, 1989.
- Stoll, L, i Fink, D. *Mijenjajmo naše škole*. Educa, Zagreb, 2002.
- Vukasović, A. *Pedagogija*. Mi, Zagreb, 1989.
- Willis, P. *Learning to Labour: How working class kids get working class jobs*. Columbia University Press, New York, 1977.
- Zaninović, M. *Opća povijest pedagogije*. Školska knjiga, Zagreb, 1988.

Education as domain of interdisciplinary refraction and postmodern reaction

Ivan Beroš

University of Mostar
Faculty of Science and Education

Abstract: *This paper analyzes the monodisciplinary and interdisciplinary approach to science through the prism of postmodern pedagogy. Through a brief review of the journey of pedagogy from the predominantly monodisciplinary to dominantly interdisciplinary science, we will try to analyze the impacts that have resulted in synthesis of this two approaches as one of the fundamental determinants of postmodern pedagogy. By comparing the pedagogical approach that is dominant in Europe with the educational approach to pedagogical issues prevalent in the North American context, we will try to point out to their theoretical outcomes and the implications for educational practice and theory. Finally, the analysis presented in this paper is incorporated into the dominant discourse of postmodernism so that pedagogy can be situated within the framework of contemporary social sciences.*

Key words: *educology, interdisciplinarity, pedagogy, postmodernism, synthetic approach.*